

Hintçe ve Türkçenin Karşılaştırmalı Bürün Dizgeleri Prosodic Features of Turkish and Hindi: A Comparative Analysis

Hazel Zeynep KURADA¹

Başvuru Tarihi: 31.05.2018

Kabul Tarihi: 31.07.2018

Atf İçin: Kurada, H. Z. (2018). Hintçe ve Türkçenin Karşılaştırmalı Bürün Dizgeleri. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, Prof. Dr. Seyyare DUMAN (Özel Sayı), 57-77.

ÖZ: Evrensel olarak her dil sisteminin işleyişi belli başlı dizgelerden oluşmaktadır. Bunlardan biri olan ve sesbilimsel bir bileşen olan bürün (*prosody*) dizgesi, parçalı sesbirimlerin daha üstündeki ses-üstü olguları kapsamaktadır. İşlevsel olarak anlam ayırt edici olma özelliği taşıyabilen parçalarüstü sesbirimler her dilde var olmalarına karşın, dillerdeki farklı yapılanmalar sonucu, her dilde karşıtlık ilişkisi sergilemeyebilirler ve bu nedenle bürünbirim (*prosodeme*) olma özelliği de taşımazlar. Bu derleme yazısında Türkçe alanyazında ilk kez, Hintçe ve Türkçede yer alan parçalarüstü sesbirimlerden vurgu, süre, kavşak, ezgi ve odak sesbirimleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Böylelikle parçalarüstü sesbirimlerin bürünbirim olma koşullarının dilden dile nasıl değişiklik gösterebildiği betimlenmeye çalışılmış, gözlemlenen bulgular çerçevesinde, her iki dilin bürün dizgelerindeki benzerlik ve farklılıkların olası nedenleri tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: hintçe, bürün, bürünbirim

ABSTRACT: Universally, the functioning of each language system is composed of some specific sequences. As one of these regulations, prosodic structure, a phonological component, includes supraaural facts above segmental phonemes. Although the suprasegmental phonemes, which can functionally be semantically distinctive, appear in every language, they may not exhibit a contrastive relationship in each language as a result of varying structures of languages and thus they may not function as a prosodeme as well. In this review article, for the first time in Turkish linguistics literature, some suprasegmental phonemes, word stress, duration, juncture, intonation and focus phonemes have been discussed comparatively in Hindi and Turkish. Thus, it has been aimed to describe how the conditions of the suprasegmental phonemes function as a prosodeme vary among languages. Within the framework of observed regulations, the possible reasons of the similarities and differences in the sequences of both languages are discussed.

Keywords: hindi, prosody, prosodeme

¹ Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, hazelkurada@gmail.com

1. GİRİŞ

Evrensel olarak her dil sisteminin işleyişi belli başlı dizgelerden oluşmaktadır. Bunlardan biri olan ve sesbilimsel bir bileşen olan bürün (prosody) dizgesi, parçalı sesbirimlerin daha üstündeki ses-üstü olguları kapsamaktadır. Diğer bir deyişle süre, kavşak, durak, ton, ezgi ve vurgu gibi parçalarüstü sesbirimler, seslerin bölümlenebilen parçasal özelliklerinden çok daha büyük olguları içermekte ve dilin bürün dizgesini oluşturmaktadır. İşlevsel olarak anlam ayırt edici olma özelliği taşıyabilen parçalarüstü sesbirimler her dilde var olmalarına karşın, dillerdeki farklı yapılanmalar sonucu her dilde karşıtlık ilişkisi sergilemeyebilirler ve bu nedenle bürünbirim (prosedeme) olma özelliği de taşımazlar. Söz gelimi, sözcük vurgusu Fransızca, Macarca ve Fince gibi dillerde anlam ayırt edici olmazken, Türkçe, İtalyanca, İspanyolca ve İngilizce gibi dillerde anlam ayırt edicidir ve bürünbirim olma özelliği taşımaktadır (Ergenç, 2002: 25).

Hindi², Hindistan'ın resmi dilidir ve pek çok kaynakta "ulus dili" anlamına gelen Rasthrabhasha adıyla da anılmaktadır. Sözvarlığının büyük çoğunluğunu Sanskrit ve Prakrit gibi çeşitli dillerden almıştır. Hindi dilini Urdu dilinden ayıran en belirgin farklılık da buradan gelmektedir. Hindi, Hint-Avrupa dil ailesinin bir alt kümesindeki Hint-İran (Indo-Aryan) dillerinden biridir ve yaklaşık 500 milyon ana dili konuşucusu ve 200 milyon kadar ikinci dil konuşucusu ile bugün dünyada en fazla konuşulan dördüncü dildir (Grimes, 2001).

Yüzlerce yerel dilin de konuşulduğu Hindistan'ın ikinci resmi dili ise İngilizcedir. İki ayrı resmi dil, birçok yerel dil ve lehçenin konuşulduğu bu çokdilli toplumda doğan her birey hem yerel dilini, hem Hindi dilini, hem de İngilizceyi edinmek durumundadır. Bu açıdan Hint toplumundaki çokdillilik etkileri, eğitim sisteminden sosyal yaşama dek her alanda kendini belli etmektedir. Özellikle iki ayrı resmi dilin kullanılması, bu toplumdaki kimi dilbilimsel çalışmaların amacını da farklı bir boyuta taşımıştır. Alanyazındaki çoğu dilbilimsel kaynak Hindi ve İngilizce karşılaştırmalı yayınlardan oluşmaktadır. Birbirinden çok çeşitli düzlemlerde farklı olan bu iki dilin, günlük yaşantıda iç içe ve aynı anda kullanılmasının zaman zaman anlaşılabilirlik sorunlarına yol açtığı öne sürülürken, Hindi ve İngilizcenin özellikle bürün dizgelerindeki benzerlik ve karşıtlıkların ortaya konulmasının, iletişim sürecinde yaşanan anlaşılabilirlik sorunlarının önüne geçilmesinde önemli olacağı düşünülmektedir. Bansal (1966), Hindi konuşucuların sözcük vurgusunu doğru kullanmadıkları İngilizce üretimlerini dinleyen İngiliz dinleyicileri gözlemlemiş, parçasal bilgiyle tutarlı olmayan vurgu kullanımları nedeniyle her iki konuşucu arasında anlaşılabilirlik sorunları olduğuna dikkat çekmiştir. Sözelimi, vurgunun ilk seslemede olması gerekirken ikinci seslem konumunda üretilmesi durumunda, *atmosphere* sözcüğünün *must fear* şeklinde, *written* sözcüğünün ise *retain* şeklinde algılandığı belirtilmiştir. Bu türden sözcük vurgusu hataları anadili İngilizce olmayan Hindi konuşucuları tarafından sıklıkla yapılmakta ve ana dili İngilizce olan bireylerle iletişimde anlaşılabilirlik sorunlarına yol açmaktadır. Bürün kurallarının doğru işletilmesi bu açıdan konuşma algısı üzerinde de başat rol oynamaktadır. Öyle ki, Pandey (2007) ve Kapoor (2007), Hindi konuşucuların, İngilizcedeki düzensiz vurgu kurallarını öngörme ve kullanmayla ilgili sorunlarının günlük konuşmalarına yansındığını ve genellikle tek seslemler, kısa, görece zayıf vurgulu ve sıklık değeri yüksek sözcükleri tercih ettiklerini gözlemlemiştir. Bu türden iletişim sorunlarının altında yatan neden, sesüstü olguların bürünbirim olma koşullarının diller arasında farklılık göstermesidir. Buradan da,

²Çalışma kapsamında ölçünlü Türkçe ile karşılaştırmak üzere, Hindistan'ın orta sınıf batı lehçelerinden biri olan Delhi Hindisi temel alınmıştır ve metnin genelinde Hintçe olarak anılacaktır. Çalışmada yer alan bu dile ilişkin betimlemeler Delhi Hindisi dışındaki diğer lehçeler ve Hindistan'ın diğer yerel dilleri için geçerli olmamaktadır.

iletişim sürecinde çok önemli bir rolü olan bürün olgularının diller arasında karşılaştırmalı olarak incelenmesi gerekliliği doğmaktadır.

Bu derleme yazısında, bürün dizgelerinin karşılaştırılması açısından alanyazında ilk kez yan yana gelecek olan Hintçe ve Türkçe'nin parçalarüstü sesbilimsel yapısının benzerlik ve karşıtlıklarının ortaya konulması, ses-üstü olguların iki dil arasında bürünbirim olma ve olmama koşullarının tartışılması amaçlanmaktadır.

2. HİNTÇE ve TÜRKÇEDE ÜNLÜ VE ÜNSÜZ SESLER

Hintçe ve Türkçenin parçalarüstü öğelerine geçmeden önce, parçalı sesbirimlerinden ünlü ve ünsüzler kısaca ele alınacaktır. Bu aşamada *uzunluk*, *solukluluk* (aspiration) ve *genizsilleşme* (nasalization) gibi parçasal özellikler de Hintçedeki nadir ve anlam ayırt edici özellikleri açısından incelenecek ve Türkçedeki görünüşleri ile karşılaştırılacaktır.

2.1 Ünlü Sesler

Ünlüler gürültüsüz seslerdir, bunun nedeni çıkarılışları sırasında akciğerlerden gelen havanın konuşma organlarının hiçbir yerinde engele uğramamasıdır. Dil, çene ve dudaklar ünlülerin çıkarılışları sırasında çok önemli role sahiptir ve bu açıdan ünlü sesler şu üç ölçüt temelinde sınıflandırılmaktadır: çene açısının durumu (dar / geniş), dudakların durumu (düz / yuvarlak) ve dilin devinimi (öndil / arkadil). Dillerde yer alan ses özellikleri birbirinden farklılaştığı için, her dilde ünlü seslerin ağız boşluğundaki konumlarını görsel olarak betimleyen ve ünlü dörtgeni (*vowel quadrilateral/vowel trapezia*) adı verilen temel bir diyagramdan yararlanılmaktadır. Bu diyagramın dikey konumu ünlülerin kapalılık durumunu, yatay konumu ise ağız boşluğundaki devinim ve yükseklik ilişkisini göstermektedir. Böylelikle her dilin kendine ait ünlüleri ve çıkarılış biçimleri daha sağlıklı bir biçimde betimlenebilmektedir. Bunun yanı sıra ünlü sesler ağız ünlüleri, geniz ünlüleri, kayan ünlüler ve yarı ünlüler olarak dillerde çeşitlilik göstermektedir.

2.1.1 Türkçede Ünlü Sesler

Türkçede tüm ünlüler kısadır ve üç boyutluluk çerçevesinde aşağıda gibi sınıflandırılmaktadırlar. Türkiye Türkçesinin ünlü dörtgeni ise Şekil 1.'deki gibidir.

Çene açısının durumuna göre

Geniş: a, e, o, ö

Dar: ı, i, u, ü

Dudakların biçimine göre

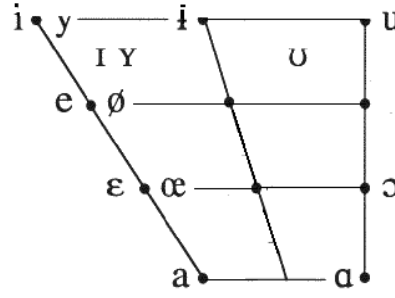
Yuvarlak: o, ö, u, ü

(düz) ö, ü (yuvarlak)

Dilin devinimine göre

Arkadil: ı, a, o, u Düz: ı, i, a, e

Öndil: i, e,

Şekil 1. Türkçenin Ünlü Dörtgeni

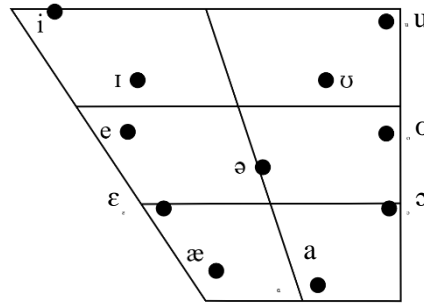
2.1.2 Hintçede Ünlü Sesler

Hintçede 11 ünlü bulunmaktadır [i, ɪ, e, ε, æ, ə, a, u, ʊ, o, ɔ] (Ohala ve Ohala, 1994). Hintçenin ağızsız ünlülerine ilişkin ünlü dörtgeni Şekil 2.'deki gibidir.

Hintçede ünlü sesler üç boyutlu özelliklerinin yanı sıra, Türkçede olduğundan çok daha farklı özelliklere sahiptir. Bilindiği üzere ünlülerin çıkarılışları sırasında dilin ağız boşluğunda damağa doğru yükselmesiyle uzun ünlüler, dilin ağız boşluğunda alçalmasıyla da kısa ünlüler sesletilmektedir. Söz konusu bu uzunluk ve kısalık Hintçede ünlüler için ayırıcı özellik niteliğindedir. Bu çerçevede [ə], [ɪ] ve [ʊ] kısa ünlüler, [a, i, u, e, o, ε, ɔ] ise uzun ünlülerdir. Ünlülerin uzun veya kısa sesletilmesi Hintçede anlam ayırt edici bir özelliktir (1).

(1) mil 'karıştırmak'	mi:l 'mil'
das 'on'	da:s 'hizmetçi'
un 'onun'	u:n 'yün'

(Koul, 2008: 34)

Şekil 2. Hintçenin Ünlü Dörtgeni (Ağızsız Ünlüler)

Buna karşın ölçünlü Türkçede yer alan tüm ünlüler kısadır ve dolayısıyla uzunluk anlam ayırt edici bir işleve sahip değildir çünkü genellikle bir özelliğin karşıtlık ilişkisi oluşturması için onun farklı değişimleri olması gerekmektedir.

Yine Türkçeden farklı olarak Hintçede yer alan tüm ünlülerin genizsil biçimleri de bulunmaktadır. Genizsilleşme (*nasalisation*) ağızsız bir sesin genizsil bir özellik kazanması olarak tanımlanmaktadır, bu açıdan hem ünlü sesler hem de ünsüz sesler genizsilleşebilmektedir. Genizsilleşme kimi dillerde sesbilimsel bir süreç olarak gerçekleşmektedir. Söz gelimi İngilizcede ünlüler ancak genizsil bir ünsüzün

yanında yer aldığı genizsilleşme eğilimindedir. Benzer şekilde, Türkçede yandaralmalı /l/ sesi, son sesinde genizsil bir ünsüz olan sözcük ya da biçimbirimlere eklendiğinde genizsilleşme görünümündedir. (2)'deki benzeşme örnekleri anlamda herhangi bir farklılık yaratmamaktadır.

(2) onlar – *onnar*

binler – *binner*

gelsinler – *gelsinner*

dinlemek – *dinnemek*

Öte yandan Hintçe, Portekizce ve Fransızca gibi dillerde ağızsız ünlülerin genizsil biçimleri de bulunmaktadır. Genizsilleşme olgusu Hintçede anlam ayırt edici bir işleve sahiptir (3). Hintçede ünlü seslere ilişkin bu sesbilimsel özellik, kimi kaynaklarda parçalarüstü sesbirimler başlığı altında ele alınmaktadır (Koul, 2008). Türkçedeki ünlülerin tümü ise ağız ünlüleridir ve bu türden değişiklikleri yoktur.

(3) sa:s ‘üvey anne’ sã:s ‘nefes’

ka:ta: ‘kesmek’ kã:ta: ‘diken’

pu:ch ‘sormak’ pũ:ch ‘kuyruk’

2.2 Ünsüz Sesler

Ünsüz sesler, akciğerlerden gelen havanın çıkışı sırasında ses aygıtında patlama veya sürtünme gibi çeşitli engellerle karşılaşarak oluşan seslerdir bu açıdan da ünsüzler ünlülerden daha farklı ölçütler temelinde sınıflandırılmaktadır: çıkış yeri, çıkış biçimi ve ses tellerinin titreşimi.

2.2.1 Türkçede Ünsüz Sesler

Türkçede yer alan ünsüz sesler üç boyutluluk çerçevesinde aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır.

Çıkış biçimine göre

Patlamalı: b, d, g, p, t, k

Genizsil: m, n

Çarpmalı: r

Yan daralmalı: l

Sürtünmeli: c, ç, f, h, j, s, ş, v, y, z

Çıkış yerlerine göre

Çift-dudak: b, p, m

Dudak-diş: f, v³

Dilucu-dişardı: d, t

Dilucu-dişeti: n, r, s, z

Dil-öndamak: c, ç, j, ş, y⁴

Dilucu-öndamak: l

Dil-artdamak: k, g

Gırtlak: h

³ Türkçede dudak-diş ünsüzü olan /v/ sesi, Hintçede yarı ünlü dudak-diş sesidir.

⁴ Türkçede dil-öndamak ünsüzü olan /y/ sesi, Hintçede yarı ünlü dil-öndamak sesidir.

Ses tellerinin titreşimine göre

Ötümlü: b, c, d, g, j, l, m, n, r, v, y, z

Ötümsüz: f, s, ş, ç, h, k, p, t

2.2.2 Hintçede Ünsüz Sesler

Hintçede 34 ünsüz bulunmaktadır ve bu sesler üç boyutluluk çerçevesinde aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır.

Çıkış biçimine göre

Patlamalı: b, bh, d, dh, đ, đh, g, gh,

p, ph, t, th, t̄, th̄, k, kh,

Genizsil: m, n, ñ, ŋ

Çarpmalı: ɾ, r̄h

Yan daralmalı: l

Sürtünmeli: s, ş, c, ch, j, jh, f, z, x, h

Titremlı: r

Çıkış yerlerine göre

Çift-dudak: p, ph, m, b, bh

Dudak-dış: f

Dilucu-dişardı: t, th, d, dh

Dilucu-dişeti: s, ş, z, n, r, l

Dil-öndamak: c, ch, j, jh

Dil-artdamak: k, kh, g, gh, x, ŋ

Gırtlak: h

Ses tellerinin titreşimine göre

Geriye dönük: t̄, th̄, đ, đh, ñ, r, r̄h

Ötümlü: b, bh, d, dh, đ, đh, g, gh, j, jh, z, m, n, ñ, ŋ, l, r, r̄, r̄h

Ötümsüz: p, ph, t, th, t̄, th̄, k, kh, c, ch, s, f, ş, h, x

Türkçeden farklı olarak, Hintçede tüm patlamalı seslerin soluklu ve soluksuz biçimleri bulunmaktadır. Solukluluk (*aspiration*), akciğerden gelen havanın ağızdan çıkışı sırasında kısa bir patlama yaratması ve sesin kendisi ile birlikte kısa bir /h/ sesi duyurması olarak tanımlanmaktadır. Hintçede solukluluk özelliği anlam ayırt edici bir işlev gördüğünden, soluklu ve soluksuz biçimleri bulunan tüm sesler birer sesbirimdir. (4)'te yer alan en küçük çiftler solukluluğun Hintçede karşılıklı ilişkisi yarattığını göstermektedir.

(4) Kal [kal] 'dün' pal [pal] 'saniye'

Kal [k^hal] 'değirmen' pal [p^hal] 'meyve'

Maddieson and Gandour (1976), Hintçede solukluk özelliğinin ünlünün çıkarılış süresine de etki ettiğini ve soluklu ünsüzlerin önünde yer alan ünlülerin görece daha uzun sesletildiğini belirtmiştir.

Görüldüğü üzere Hintçede ayırıcı özellikler olan genizsilleşme ve solukluluk, Türkçede karşılıklı ilişkisi yaratan özellikler değildir. Bu aşamada ünlü ve ünsüz seslerin Hintçe ve Türkçedeki görünümüne ilişkin olarak, Başkan (1967: 90) ve Demircan (1979: 33)'da belirtildiği gibi, her dilin

kendine özgü sesbirimleri olduğu ve sesbirimlerin evrensel bir nitelik taşımadığını anımsatmamız yerinde olacaktır.

Ünlü ve ünsüz seslerin bir kısmının oluşum yerlerine göre alt değişkeleri de bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada birincil olarak Türkçe ve Hintçenin parçalarüstü sesbirimlerinin karşılaştırılması amaçlandığından, ünlü ve ünsüz seslere ilişkin çok genel bir görünüm sunulmuş olup, ses dizimi, seslerin alt değişkeleri ve ses değişimleri gibi daha derin detaylara değinilmemiştir.

3. Hintçe ve Türkçede Parçalarüstü Sesbirimler

Bilindiği üzere, parçalı sesbirimler kendi başlarına anlam taşımamakta, yan yana gelerek anlam taşıyan birimleri oluşturmaktadır. Ancak parçalarüstü sesbirimler, bir ünlü ya da seslemin diğerlerine göre daha belirgin olduğunu belirten vurgu, konuşurken ses perdesinin düzeyini belirten ezgi ve seslerin çıkarılış sürelerini belirten uzunluk gibi bölümlenemeyen ses olgularını kapsamaktadır. Bu aşamada, bürünbirim ve parçalarüstü sesbirim ayrımını vurgulamak yerinde olacaktır. Parçalarüstü sesbirimler her dilde var olmalarına karşın, her parçalarüstü sesbirim bürünbirim niteliğine sahip olmamaktadır, bu açıdan bürünbirim olma durumu dilden dile değişiklik gösteren bir parametredir. Parçalarüstü ses öğelerinin bürün dizgesine ait bir birim olabilmesi için, karşıtlık ilişkisi içinde durabilmesi, anlam ayırt edici işleve sahip olması gerekmektedir. Kısacası, bürün olguları ancak işlevsel bir değer taşıdığı anda bürünbirim adını almaktadır (Vardar, 1982: 80). Bu bölümde Hintçe ve Türkçede yer alan kimi parçalarüstü sesbirimler karşılaştırmalı olarak ele alınacak, bürünbirim olma(ma) durumları incelenecektir.

3.1 Sözcük Vurgusu

Sözcük vurgusu, bir sözcük içindeki belirli bir seslemin diğerlerine göre daha baskılı ve soluklu söylenmesi biçiminde tanımlanmaktadır (Demircan, 1980; Ergenç, 1989). Her dilde var olmasına karşın, her dilde anlam ayırt edecek kadar güçlü olmayabilir ve işleyiş ilkeleri dilden dile farklılaşmaktadır. Bunun yanı sıra, sözcük vurgusunun, seslemde artan ses şiddeti, ünlü seste uzama gibi çeşitli değişimler yarattığı da alanyazında çeşitli araştırmalarca bilinmektedir (Kim, 2010; van der Hulst, 2014, Gussenhoven, 2004). Sözcük vurgusu seslem ağırlığı olgusuyla da hayli ilişkilendirilmektedir. Genel olarak sözcük içinde hiyerarşik olarak en ağır/güçlü olan seslemin vurguyu üzerine çektiği bilinmektedir (Levin, 1985; Hayes, 1995). Bununla beraber vurgunun hangi seslemde olacağı kimi dillerde salt seslem ağırlığına göre belirlenirken, kimi dillerde seslem ağırlığı ile birlikte çok çeşitli işleyiş ilkeleri ile belirlenmektedir. Bu bölümde sözcük vurgusunun Hintçe ve Türkçede yer alan işleyiş ilkeleri betimlenecektir.

3.1.1 Türkçede Sözcük Vurgusu

Türkçede sözcük vurgusunun işleyiş ilkeleri hayli çeşitlidir. Ancak genel olarak vurgunun sözcük içindeki konumuna ilişkin en belirleyici unsur, bağlantılı bir dil olan Türkçede kök sözcüğe eklenen biçimbirimlerin üzerine vurgu alıp almaması durumudur. Vurgu ad veya eylem kökünün son sesleminde olduğunda, üzerine vurgu almayan bir biçimbirimle karşılaşmadıkça son sesleme kadar ilerleyebilmektedir (5) Ancak vurgu kök sözcüğün son sesleminde olmadığıda genellikle yer değiştirmemektedir (6).

- (5) 'sev
 se.'vin
 se.vin.'dir
 se.vin.di.ri.'ci

- (6) 'tey.ze
 'tey.ze.min
 'tey.ze.le.rim.den

Türkçede üzerine vurgu almayan birçok biçimbirim bulunmaktadır. Kök sözcüğe üzerine vurgu almayan bir biçimbirim eklenmesi durumunda, vurgu bir önceki seslemde kalarak ilerlememektedir (7).

- (7) gi.di.'le.mi.yor.sa
 gi.'di.yor
 yap.'ar.ken
 Ah.'met.gil

Türkçede üzerine vurgu almayan birçok biçimbirimin, vurgu alabilen sesteşleri bulunmaktadır. Söz gelimi, yapım eki olan [-mA] üzerine vurgu alabilirken, olumsuzluk eki olan [-mA] üzerine vurgu almamaktadır (8). Sözcük vurgusunun anlam ayırt edici işlevi bu noktada kendini daha çok belli etmektedir.

- (8) 'gül.dü gül.'dü
 düş.'tü 'düş.tü

Benzer biçimde, sesteş olan cins adları ve yer adlarında da vurgunun yer değiştirmesiyle anlam da değişmektedir (9).

- (9) ağ.'r1 'Ağ.r1
 be.'bek 'Be.bek
 or.'du 'Or.du

Türkçede sözcük vurgusu yer adlarında ise soldan sağa doğru ilerlemektedir. Yer adlarında son seslem genellikle vurgu almamaktadır. Çok seslemlilerde hangi seslemin vurguyu üzerine alacağını ise çoğunlukla seslem ağırlığı belirlemektedir. (10)'da yer alan örnekler vurgunun en ağır olan seslemde olduğunu göstermektedir.

- (10) Ma.'lat.ya
 'An.ka.ra

Türkçedeki kimi alıntı sözcükler ise ödünçlendiği dildeki vurgu özeliğini korumaktadır (11).

- (11) yalos (Yunanca) ya.'lı
 erosion (Fransızca) eroz.'yon
 qurba:n (Arapça) kur.'ban

Sözcük vurgusu soru sözcükleri ve zaman belirteçlerinde ise genellikle ilk seslemede görünmektedir ve (6)'da gösterilen örneklerde de olduğu gibi yer değiştirmemektedir (12).

- (12) 'na.sıl 'ya.rın
 'ne.re.ye 'şim.di
 'ni.çin 'son.ra

Bu çerçevede Türkçede sözcük vurgusunun konumunun değişken olduğunu, anlam ayırt edici nitelikte olduğunu ve sonuç olarak sözcük vurgusunun bir bürünbirim olduğunu söylemek mümkündür. Vurgunun yerinin sabit olmadığı dillerde de sözcük vurgusu genellikle bürünbirim niteliği taşımaktadır.

3.1.2 Hintçede Sözcük Vurgusu

Hintçede sözcük vurgusu bütünüyle seslem ağırlığına bağlı olarak gerçekleştiğinden, bu noktada öncelikle Hintçenin seslem yapılarına değinmek yerinde olacaktır.

Hintçede Seslem Yapıları

Hintçede seslemlerin ağırlık özelliklerini, seslemleri sayı ve yapısal özelliklerine göre yeniden düzenleyen moraik sisteme göre inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Hayes, 1995;1989; Broselow ve diğ., 1997; Hyman, 1985). Mora kısa bir seslemin süresine eşdeğer olan zaman birimi olarak tanımlanmaktadır. Uzun ünlüsü olan seslemler ve kısa bir ünlü ile iki veya daha çok ünsüzden oluşan seslemler iki morali olarak kabul edilmektedir. Uzun bir ünlü ile iki ya da daha çok ünsüzden oluşan seslemler ise üç morali olmaktadır. Seslem ağırlığı ise uyaktaki (*rhyme*) seslerin sayısı ya da süresine bağlı olarak ölçülmektedir. Seslemlerin ağırlık farklılıklarını, moraik yapının bir üst yansıması olarak gören bu modele göre, seslemlerin ağırlıkları bu hiyerarşiye göre 'hafif' (*light*), 'ağır' (*heavy*) ve 'çok ağır' (*extraheavy*) biçiminde sınıflanmaktadır. Bu çerçevede Hintçede üç ayrı seslem yapısı bulunmaktadır (13a-b-c), tek morali/hafif (V), iki morali/ağır (VV veya VC), üç morali/çok ağır (VVC veya VCC).

- (13) (a) hafif: V
 μ
 |
 V
- (b) ağır: VV VC
 μμ μμ
 ∨ ∨
 V VC
- (c) çok ağır: VVC VCC
 μμμ μμμ
 ∨ | | | |
 V C VCC

(Broselow ve diğ., 1997)

Hintçede sözcük vurgusu aslında uzunca bir süredir tartışmalı bir konu olmaktadır (Kelkar, 1968; Ohala, 1986; Gupta, 1987; Pandey, 1989; Shukla, 1990; Prince ve Smolensky, 1993). Hayes (1995), Hintçedeki sözcük vurgusu görünümünün çok çelişkili yönleri olduğunu ve ilgili alanyazındaki betimsel çalışmaların bir kısmının birbiriyle uzlaşmadığını vurgulamıştır. Söz gelimi, Trofimov ve Jones (1923) ve Jain (1927:315), Hintçede sözcük vurgusunun ezgiyle çok yakından ilişkili olduğunu, vurguyla ilişkilendirilen çoğu özelliğin aslında bu dilin ezgi örüntüsünden kaynaklandığını belirtmiştir. Ohala (1986), Hintçede sözcük vurgusunun konuşucular arasında farklılaştığını gözlemlemiş ve sözcük vurgusuyla öbek vurgusunun birbiriyle çatışan yönleri olduğundan bahsetmiştir. Diğer yandan, Dixit (1963), Hintçenin hayli ritmik bir dil olmasından yola çıkarak, sözcük vurgusu ve tümcenin ritmik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve vurgulu seslemin tümcenin ritmik özelliklerine göre belirlendiğini öne sürmüştür. Ancak daha yeni çalışmalarda genel olarak uzlaşılan nokta, vurgunun sözcükteki konumu ve sözcük vurgusunun Hintçede tamamen seslem ağırlığına bağlı olarak gerçekleşmesi durumudur.

Hintçe gibi birçok dilde de seslem ağırlığı, nicelik-duyarlı (quantity-sensitive) bu tür sayısal verilere göre belirlenmektedir ve vurguyu üzerine alan seslem, hiyerarşide ağırlık derecesi en yüksek olan seslem olmaktadır. Hintçede de, sözcükte yer alan seslemler arasında en ağır olan seslem vurguyu üzerine almaktadır (14a-b-c-d), sözcük içindeki tüm seslemlerin eşit ağırlığa sahip olması durumunda ise varsayılan vurgu kuralı gereği sondan bir önceki seslem vurgulanmaktadır (14e-f). Prince ve Smolensky (*Optimality Theory*: 1993) bu sistemi, üst bir sınırlamanın (*peakprominence*) vurgu için en ağır olan seslemi seçmesinin, vurgunun son sesleme gelmesini engelleyen daha alt bir sınırlama (*nonfinality*) ile çakışmasıyla açıklamaktadır.

- (14) (a) **'fo:x.dʒa.ba:.ni:** 'konuşkan'
 (b) **mu.sal.'ma:n** 'müslüman'
 (c) **ru.pi.'a:** 'rupi'
 (d) **ki.'d^har** 'hangi'
 (e) **'ka:.la:** 'siyah'
 (f) **'ka:.na:** 'yemek'

(Kelkar, 1968)

Hintçenin yanı sıra birçok dilde de, seslemlerin ağırlık özelliklerindeki farklılıklar vurgunun konumu için belirleyici olmaktadır. Birçok dilde –genellikle– uzun ünlü veya diftong içeren seslemler (CVV) ile seslem sonunda bir ya da daha fazla ünsüz bulunan (CVC) kapalı seslemler ağır olmaktadır. Bir diğer deyişle seslemin ağırlaşma durumu kimi dillerde seslemin içerdiği ünlünün uzunluğuna bağlı olurken, kimi dillerde seslem sonunda yer alan ünsüze (ve sayısına) bağlı olarak belirlenmektedir. Kısa ünlü içeren seslemler ve açık seslemler (CV) ise ağırlığı bakımından hafif olmaktadır. Vurgunun konumu da birçok dilde çoğunlukla en ağır olan seslem üzerinde olmaktadır.

Hintçede sözcük vurgusu pek çok kaynaktan öngörülebilir olarak nitelendirilmektedir. Ancak vurgunun öngörülebilir olması Fince ve Leh dilinde olduğu gibi vurgunun belirli bir konumda sabit olması anlamına gelmemektedir (Masica, 1991). Sözcük vurgusunun sözcük içindeki en ağır seslemin üzerinde olması ve seslem ağırlıklarının eşit olduğu durumda sondan bir önceki seslemin vurgulanması, Hintçede sözcük vurgusu için bir işleyiş ilkesi niteliğindedir ve öngörülebilir olma durumu değişmeyen bu iki işleyiş ilkesinden gelmektedir. Bununla beraber Hintçede sözcük vurgusunun güçlü işlevleri olmadığı belirtilmektedir (Hussain, 1997; Mehrotra, 1965). Sözcük vurgusunun güçlü olma durumu

genellikle bürünbirim özelliği taşımasıyla ilişkilendirilmektedir. Hintçede sözcük vurgusu, Türkçede olduğu gibi anlam ayırt edici bir işleve sahip olmadığından vurgunun işlevi de zayıf olarak nitelenmektedir. Söz gelimi, [kɔla] ‘sanat’ sözcüğü, ister [kɔ'la] şeklinde, ister ['kɔla] şeklinde sesletilsin, anlamda herhangi bir farklılık olmamaktadır.

Hintçede sözcük vurgusunu ele alan ve sözcük vurgusunun zayıf ve karşıtlık ilişkisi yaratmayan özellikte olduğunu belirten alanyazındaki çoğu çalışmanın yanı sıra, Arun (1961:21) Hintçede sözcük vurgusunun çok kısıtlı sayılabilecek ancak karşıtlık ilişkisi yaratabildiği durumlardan söz etmiştir (15a-b) ve (16a-b).

(15) (a) 'ga.la: ‘boğaz’

(b) ga.'la: ‘eritmek’

(16) (a) 'gha.ta: ‘kara bulut’

(b) gha.'ta: ‘azaltmak’

Arun (1961), yukarıda verilen örneklerde sözcükler arasındaki anlam farkının, yalnızca farklı konumdaki seslemlerin vurgulanmasıyla aktarılabileceğini belirtmiştir. Ancak ne var ki, karşıtlık ilişkisi yaratan bu vurgu görünümüleri çok sınırlı bir kapsamda gerçekleşmekte ve sözcük vurgusunun bürünbirim değeri taşıması için yeterli olmamaktadır. Kısacası alanyazında Hintçede sözcük vurgusunu konu edinen birçok çalışma, Hintçede sözcük vurgusunun zayıf, konumu sabit, bu açıdan öngörülebilir, bütünüyle seslem ağırlığına bağlı olarak gerçekleştiği ve bürünbirim değeri taşımadığı konusunda hemfikirdir (Nair, 2001; Dyrud, 2001).

Sözcük vurgusunun Hintçedeki ve Türkçedeki görünümünü birbiriyle karşılaştıracak olursak, sözcük vurgusu Hintçede bütünüyle seslem ağırlığına bağlı olarak konumlanırken, Türkçede salt seslem ağırlığına bağlı olarak değişmemekte ve çeşitli işleyiş ilkelerine sahip olmaktadır. Sonuç olarak, Türkçede konumu değişken olduğu ve karşıtlık ilişkisi yarattığı için bürünbirim değeri taşıyan sözcük vurgusunun, Hintçede konumu sabit olduğundan karşıtlık ilişkisi yaratmadığı ve bürünbirim niteliği taşımadığını söylemek mümkündür. Görüldüğü üzere sözcük vurgusunun işlevleri Hintçe ve Türkçede birbirinden çeşitli yönlerde farklılaşmaktadır.

3.2 Süre

Süre en genel ifadeyle sesin devam ettiği zaman olarak tanımlanmakta ve sesler bu açıdan uzun ve kısa olarak birbirinden ayrılabilir. Ünlü ve ünsüz seslerin çıkarılış süreleri anlam ayırt edicilik açısından dilden dile değişiklik göstermektedir. Bu bölümde Hintçe ve Türkçede süre özellikleri incelenecek ve bürünbirim olma ve olmama durumları değerlendirilecektir.

3.2.1 Türkçede Süre

Süre özellikleri incelenirken genellikle ünlü ve ünsüz sesler ayrı ayrı irdelenmektedir. Türkçede uzun ünsüz (kimi durumlarda seslenme ve buyrum biçimlerinde ünsüzler uzayabilmektedir) bulunmamakta ve uzun ünlüler de kısaltılma eğiliminde olmaktadır. Ancak yine de kimi durumlarda uzayabilen ünlülere rastlamak mümkündür. Türkçedeki ünlüler asıl uzunluklarını yitirdiklerinden dolayı uzun ünlüler ya alıntı sözcüklerde ya da ses yitiminden kaynaklanan özel durumlarda karşımıza çıkmaktadır (Ergenç, 1989: 14-15, 34). Ancak yine de süre sesbirimi Türkçede bürünbirim niteliği

taşımamaktadır. (17)'de yer alan uzun ünlüler alıntı sözcüklerde görülürken, (18)'de yer alan aynı nitelikteki uzun ünlüler birbirine ulanarak uzamaktadır.

- (17) katil [katıl] – katil [ka:tıl]
hindi [hındı] – Hindi [hındı:]
- (18) aç [atʃ] – ağaç [a:tʃ]
dün [dYn] – dün [dy:n]

3.2.2 Hintçede Süre

Hintçede daha önce de belirtildiği üzere kısa ünlüler ve uzun ünlüler bulunmaktadır. /a/, /i/ ve /u/ ünlülerinin hem kısa hem de uzun biçimleri bulunmaktadır ve bu ünlülerin çıkarılış süreleri anlam ayırt edici bir işleve sahip olmaktadır. (1)'deki örnekleri bürün dizgesine ait olan süre olgusu üzerinden yeniden anımsayacak olursak, Hintçede süre özelliğinin anlam ayırt edici olduğunu gözlemleyebilmekteyiz.

mil 'karıştırmak'	mi:l 'mil'
das 'on'	da:s 'hizmetçi'
un 'onun'	u:n 'yün'

(Koul, 2008: 34)

Hintçe ve Türkçede süre özelliği görüldüğü üzere birbirinden farklılaşmaktadır. Uzun ve kısa ünlüleri bulunan Hintçede süre anlam ayırt edici bir işleve sahipken, Türkçede uzun-kısa karışıklığı bulunmadığından, kimi özel durumlar dışında anlam ayırt edecek denli güçlü işlevlere sahip olmamaktadır. Dolayısıyla, süre olgusu Hintçede bürünbirim olarak gerçekleşirken, Türkçede bürünbirim özelliği taşımamaktadır.

3.3 Kavşak

Kavşak, sos sesinde ünsüz bulunan bir sözcükle önsesinde ünlü bulunan bir sözcük arasında, söyleyişte ulamayı, daha doğrusu ulamanın yarattığı anlam bulanıklığını ortadan kaldırmak amacıyla verilen kısa ara olarak tanımlanmaktadır. İşlevsel olarak biçimbirim, sözcük ve öbeklerin sınırlarını belirlemektedir. Bu bölümde Türkçe ve Hintçede kavşak sesbiriminin görünümüleri ele alınacaktır.

3.3.1 Türkçede Kavşak

Gırtlak yapısı gereği ünsüzle başlayan sözcükler sesletim açısından daha kolay olmaktadır. Bir sözcükten diğerine geçişte de aynı durum söz konusudur. Bu açıdan ünlüyle başlayan her sözcüğün başında **gırtlak çarpması** yer almaktadır. Son sesi ünsüzle biten bir sözcük, ünlüyle başlayan bir sözcükle yan yana geldiğinde, ünlüyle başlayan sözcükteki gırtlak çarpması yerini bir önceki sözcükteki ünsüze bırakarak **ulama** gerçekleşmektedir. Bu durum kimi zaman önemsiz görünse de, kavşak denen kısa soluklanmanın ortadan kalkması çoğu kez farklı anlamlardaki birliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (19) (Ergenç, 1989:37). Bu açıdan, kavşak anlam ayırt edicidir ve bir bürünbirimdir.

- (19) balık aldır / balı kaldır
 balkona çıkmış / balkona çıkmış
 kaldıraç / kaldır aç
 bölüğün tankerleri / bölüğün tank erleri
 ilkbahar at yarışları / ilk baharat yarışları
 adam yatakalmış / adam yatak almış

3.3.2 Hintçede Kavşak

Kavşak sesbirimi Hintçede de anlam ayırt edici bir bürün olgusudur. (20)'de yer alan örneklerde ulamanın ortadan kalkması ile yepyeni anlamlar elde edilmektedir. Bu açıdan kavşak Hintçede bir bürünbirim olarak gerçekleşmektedir.

- (20) khana / kha na
 besin / yemek yemek
 kalai / kal ai
 bileklik / dün geldi
 sirka / sir ka
 sirke / kafanın
 zindagi mautka / zinda gima utka
 insanın yaşamı / insan çiğneyerek yer

(Koul, 2008:52)

Görüldüğü üzere kavşak hem Türkçede hem de Hintçede anlam ayırt edici özelliktedir. Bu aşamada seslerin yan yana geliş koşullarına bağlı olarak ulamanın ortaya çıkabildiği her dilde, ulamadan kaynaklanan anlam bulanıklıklarının ortaya çıkmasının da olası bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumda da ulama ve ulamanın yarattığı anlam bulanıklığının önüne geçmek için verilen kısa ara yani –kavşak- kaçınılmaz olarak anlam ayırt edici bir işlev görecektir.

3.4 Ezgi

Konuşmada seslem ve sözcükleri kapsayan ton değişimlerinin tümü, ezgiyi (intonation) oluşturmaktadır. Bu anlamda ezgi, tümcesel bir özellik göstermektedir. Bir tümcenin ezgisi, konuşucunun o anki duygudurumuna, konuşma ortamına ve hatta konuşucunun sosyal koşullarına bağlı olarak değişebilmektedir. Öyle ki, bir metindeki aynı tümceler farklı kişiler tarafından okundukları zaman bile bireyler arasında ezgi seçimleri açısından farklılıklar gözlenebilmektedir (Brazil, 1984). Öte yandan, anlık konuşma sırasında üretilen bir tümcenin ezgisiyle, aynı tümcenin metinden okunması sırasında ortaya çıkan ezgi birbirinden farklı olmaktadır. Bu nedenlerden ötürü, her bağlam için geçerli ve kural niteliğinde ezgi biçimleri saptamak oldukça zor olmaktadır (Ergenç, 1989: 53; Selen, 1973: 40).

Ancak dillerde şu ana dek belirlenebilen genel dağılımlar temelinde üç tür ezgi olduğundan söz edilmektedir. Bu bölümde Türkçe ve Hintçede gözlemlenen bu üç temel ezgi örüntüsü ele alınacaktır.

3.4.1 Türkçede Ezgi

Türkçede iletilmek istenen bildirinin sona erdiğini ses tonunun tümce sonunda düşmesiyle alıcıya sezdiren *biten ezgi* (21)'de gösterildiği gibidir. Arka arkaya sunulan tümcelerde bildirinin henüz tamamlanmamış olduğunu ve devamının geleceğini, ses tonunun ezgi doruğu ile aynı düzlemde kalmasıyla (ya da birkaç perde yükselmesiyle) sezdiren *süren ezgi* (22)'de gösterildiği gibidir. Dinleyiciden bir geri bildirim beklendiğini ses tonunun tümce sonunda yükselmesiyle sezdiren soru ezgisi ise (23)'de gösterildiği gibidir.

- (21) Bugün hava çok güzel. ↓
- (22) Bugün hava çok güzel, ↑ ⇔ dışarı çıkalım. ↓
- (23) Bugün hava çok güzel, ↑ ⇔ dışarı çıkalım ↑ mı? ↓

Bununla beraber, soru ezgisinin bir türü olan evet/hayır soru ezgisi ile dinleyiciden evet ya da hayır biçiminde bir geribildirim beklentisi sezdirilebilmektedir (24). Ancak [-mI] soru eki üzerine vurgu almadığından ve ezgi doruğu bir önceki seslemde kaldığından, Türkçede evet/hayır soru ezgisi ile oluşturulan tümcelerde biten ezgi karakteri gözlenmektedir. Ergenç (1989: 63-67) bu duruma ilişkin olarak, Türkçede soru ezgisinin var olduğunu ancak karar soru tümcelerinde kullanılmadığını belirtmektedir. Ayrıca, [-mI] soru eki tümcede gezgin olduğundan ve sorguladığı her birimin önünde yer alabildiğinden, tümce sonunda ses tonunda yükselme gözlenmemektedir.

- (24) Ayşe eve gitti ↑ mı? ↓

Bununla beraber, kim, ne, nerede, nasıl vb. gibi soru sözcükleriyle oluşturulan soru tümcelerinde ezgi doruğu bu sözcüklerin üzerinde kalarak *tamamlayıcı soru ezgisi* oluşmaktadır. Tümce sonunda ise ses tonu ya düşmekte ya da orta seviyede kalmaktadır (Ergenç, 1989: 56).

3.4.2 Hintçede Ezgi

Hintçe için de bu üç temel ezgi türünden söz edilmektedir, yalnızca ezgi eğrisindeki görünümüne ilişkin olarak adlandırılmaktadır. Bu çerçevede genellikle alçalan-yükselen ses perdesi karşılığında söz edilmektedir (Moore, 1965). Bildirim tümcelerinde alçalan perde (25), tamamlanmamış bildirilerde ise devam eden (*sustained*) perde (26) biçimleri gözlenmektedir.

- (25) vah kita:b parh raha: hai. ↓
O kitap okuyor.
- (26) vah ab kita:b parh raha: hai, ↑ ⇔ aur va:stav mem vah sona çahte hai. ↓
O şu anda kitap okuyor, sonra büyük ihtimalle uyumak ister.

Soru tümceleri veya belirsiz (*doubtful*) tümcelerde yükselen perde (27) gözlenmektedir. Benzer şekilde, evet/hayır soru ezgisinde de yükselen perde gözlenmektedir.

- (27) kya: vah kal a:ya: ? ↑
O dün geldi mi?

Kim, ne, nerede, nasıl vb. gibi soru sözcükleriyle oluşturulan soru tümcelerinde ise, tıpkı Türkçede olduğu gibi ezgi doruğu bu sözcüklerin üzerinde kalmaktadır oluşmaktadır. Tümce sonunda ise ses tonu Ergenç, (1989: 56)'da belirtildiği gibi aşamalı olarak düşmektedir (28).

(28) a:p kab ba:za:r gaye? ↓↓

Ne zaman markete gittin?

Evrensel olarak tüm dillerde olduğu varsayılan en temel üç ezgi türünün Türkçe ve Hintçedeki görünüşleri birbiriyle benzer olarak şekillenmektedir. Bu iki dil arasında yalnızca evet/hayır soru tümcelerinde ezginin farklılaştığı görülmektedir. Bu durumun iki dil arasında vurgunun işleyiş ilkelerindeki farklılıklardan kaynaklandığı öngörülmektedir. Türkçede [-mI] soru eki üzerine vurgu almadığından ve ezgi doruğu bir önceki seslemede kaldığından, Türkçede evet/hayır soru ezgisi ile oluşturulan tümcelerde, Hintçeden farklı olarak biten ezgi karakteri gözlenmektedir.

3.5 Odak

Odak en genel ifadeyle konuşmada öne çıkarılan söylem ögesidir (Vardar 1998: 155). Bilindiği üzere ezginin en önemli işlevlerinden biri odaktır, bunun nedeni tümce ezgisinin odak konumundaki ögede en yüksek noktada olmasıdır.

3.5.1 Türkçede Odak

Bir tümcede birden fazla bilgi öbeği bulunabilmektedir ve bunlardan bir tanesi bildirinin temelini oluşturmaktadır. Bu durumda odaklama işlemi Ergenç (2002: 28)'de belirtildiği üzere iki şekilde yapılabilmektedir. Bunlardan ilki çalkalamalı bir dil olan Türkçede yazı dilinde de olduğu gibi, odaklanacak ögenin yüklem önünde konumlandırılmasıdır (29).

(29) Ayşe **okula** gitti.

Okula **Ayşe** gitti.

Bununla beraber, odağın kendisi de çalkalanabilen bir bürün ögesidir. Söyleyiş sırasında tümcenin sözdiziminde herhangi bir değişiklik yapılmadan, odaklanmak istenen sözcüğün hemen öncesinde durak verilmesi ve ardından vurgu alan sesleminin daha baskın bir tonda söylenmesi de, tümce de bilgi odağını belirlemenin bir diğer yoludur (30). Bu işlem aynı zamanda durak ve odağın birbiriyle olan ilişkisini de göstermektedir. Odaklama öncesinde durak verilmesinin çeşitli nedenleri olabilmektedir, söz gelimi dinleyicinin dikkatini odaklanacak birim üzerine çekmek, bir diğer deyişle duraktan sonra gelecek olan ögenin, bildirinin en önemli bölümü olduğu sezdirimini yaratmaktır. Bir diğer nedeni de konuşucuya bu işlemi gerçekleştirmesi için akciğer rezervini doldurmak üzere ara vermesini sağlamaktır.

(30) **Ayşe** okula gitti.

Ayşe **okula** gitti.

Ayşe okula **gitti**.

3.5.2 Hintçede Odak

Koul (2008: 28), bir ÖNE dili olan ve çalkalamalı bir dil olan Hintçede, odak konumundaki ögenin yazılı dilde yüklem önünde konumlanabildiğini belirtmektedir (31).

- (31) Dilli **a:p** ja:ie
Delhi'ye siz gidin.
- (32) A:p **dilli:** ja:ie.
Siz Delhi'ye gidin.

Öte yandan tıpkı Türkçede olduğu gibi, sözdiziminde herhangi bir değişiklik yapmadan, odaklanacak olan sözcüğün vurgu alan sesleminin daha baskın bir tonda söylenmesiyle de, tümcede bilgi odağı sunulabilmektedir (33).

- (33) **A:p** dilli: ja:ie.
Siz Delhi'ye gidin.
- A:p **dilli:** ja:ie.
Siz Delhi'ye gidin.
- A:p dilli: **ja:ie.**
Siz Delhi'ye gidin.

Ezginin bileşenlerinden biri olan odağın Türkçe ve Hintçedeki görünüşleri görüldüğü üzere birbirine hayli benzemektedir. Ancak bu noktada, özellikle her iki dilde de odağın yazılı dilde eylem önüne konumlandırılabilmesi olanağının, her iki dilin de çalkalamalı bir dil olması ile ilişkili olduğu öngörülmektedir. Odaklanmanın bir diğer yolu olan sesbilimsel çalkalamanın ise, dile ilişkin sınırlılıklardan daha bağımsız bir biçimde yapılabildiği öngörülmektedir. Aslında temel olarak, ezgi, durak, kavşak, odak gibi bürün olguları, tümce ve tümce öğelerinin dizilişleriyle çok yakın bir ilişki içinde yer almakta ve konuşucunun amacı doğrultusunda kullanılmaktadır.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu gözden geçirme yazısında parçalarüstü sesbirimlerden sözcük vurgusu, süre, kavşak, ezgi ve odak olguları Hintçe ve Türkçede genel çizgileriyle incelenmiştir. Birbirinden çeşitli düzlemlerde farklı olan ve şu ana dek bürün olgularının incelenmesi bağlamında hiç yan yana gelmemiş olan bu iki dilin bürün dizgelerindeki birimlerin ayrılan ve benzeşen yönleri olabildiğince açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Parçalarüstü sesbirimler her dilde var olmasına karşın, her dilde karşıtlık ilişkisi yaratacak denli güçlü işlevlere sahip olmamaktadır. Sözcük vurgusu, Türkçede anlam ayırt ettiği için bürünbirim özelliği sergilerken, Hintçe için aynı durum söz konusu olmamaktadır. Bu durumun iki dildeki yapılanmaların farklı oluşundan kaynaklandığı öngörülmektedir. Eklemlenmeli bir dil olan Türkçede sözcük vurgusu, kök sözcüğe eklenen biçimbirimlerin üzerine vurgu alıp almaması koşulları ve kimi farklı işleyiş ilkeleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Öte yandan Hintçede aslında işlevsel olmadığı için uzun süre sözcük vurgusunun olmadığı tartışıldıktan sonra, moraik sisteme ilişkin çalışmaların yaygınlık kazanmasıyla varlığının en azından bütünüyle seslem ağırlığına göre belirlendiği ancak yine de anlam ayırt edici güçte olmadığı görülmektedir. Bu açıdan sözcük vurgusunun bürünbirim olma durumu Türkçeden Hintçeye değişiklik göstermektedir. Türkçe ve Hintçede süre sesbirimine ilişkin gözlemler ise yine birbirinden

farklılaşmaktadır. Buradaki ayrımın da temel olarak Hintçe ve Türkçenin parçalı sesbirimlerindeki farklılıktan kaynaklandığı öngörülmektedir. Türkçede ünlü seslerin uzun-kısa karşıtlığı bulunmadığından, daha doğrusu ölçünlü Türkçede uzun ünlüler yitirilmiş olduğundan, ünlülerin çıkarılış süreleri kimi alıntı sözcükler ve ses yitimleri dışında karşıtlık ilişkisi yaratmamakta ve bürünbirim olmamaktadır. Ancak Hintçede ünlü seslere ilişkin görünüm Türkçeden farklı olarak uzun ve kısa karşıtlığı sergilediğinden, süre sesbirimi Hintçede güçlü bir bürünbirim olarak gerçekleşmektedir. Bu aşamada sözcük vurgusu ve süre sesbirimlerinin bürünbirim olma(ma) durumlarının, bu iki dildeki yapısal farklılıklara daha duyarlı olduğu öngörülmektedir. Öte yandan, her iki dilin kavşak, ezgi ve odak gibi daha tümcesel boyuttaki görünümünün birbiriyle benzer olduğu gözlenmiştir. Her iki dilde de seslerin yan yana geliş koşullarına bağlı olarak ulamanın ortaya çıktığı ve ulamadan kaynaklanan anlam bulanıklıklarının önüne geçmek için verilen kısa aranın anlam ayırt edici bir işlev gördüğü gözlenmektedir. Evrensel olarak tüm dillerde olduğu varsayılan en temel üç ezgi türünün Türkçe ve Hintçedeki görünümleri de yine birbiriyle benzer olarak şekillenmektedir. Bu aşamada yalnızca evet/hayır soru tümcelerinde ezginin iki dil arasında farklılaştığı görülmektedir. Bu durumun yine sözcük vurgusunun Türkçe ve Hintçedeki işleyiş ilkelerindeki farklılıklardan kaynaklandığı öngörülmektedir. Türkçede [-mI] soru eki üzerine vurgu almadığından ve ezgi doruğu bir önceki seslemde kaldığından, Türkçede evet/hayır soru ezgisi ile oluşturulan tümcelerde, Hintçeden farklı olarak biten ezgi karakteri gözlenmektedir. Odaklamanın ise yine Hintçe ve Türkçede çok benzer biçimde gerçekleştiği gözlenmektedir. Özellikle her iki dilde de odağın yazılı dilde eylem önüne konumlandırılabilmesi olanağının, her iki dilin de çalkalamalı bir dil olması ile ilişkili olduğu öngörülmektedir. Ek olarak, Hintçe ve Türkçedeki parçalı sesbirimlerden ünlü ve ünsüzlerin de, uzunluk, genizsillik ve solukluluk açısından da farklılaştığı gözlenmiştir.

Parçalarüstü ses olguları, bu çalışmada Türkçe ve Hintçede karşılaştırmalı olarak sunulan sözcük vurgusu, süre, kavşak, ezgi ve odak ile sınırlı olmamaktadır. Ancak özellikle alanyazında Hintçedeki bürün olgularına ilişkin kaynakların sınırlı olmasından dolayı, diğer bürün olguları olan ton ve durak çalışma kapsamına alınamamıştır. Bununla beraber aslında her iki dilde de çok genel çizgileriyle sunulmuş olan görünüm çerçevesinde yapılan çıkarımların tümü şu an için öngöründen uzağa gitmemektedir.

Kaynaklar

- Arun, V. B. (1961). *A comparative phonology of Hindi and Panjabi*. Panjabi Sahitya Akademi.
- Bansal, R.K. (1969). *The intelligibility of Indian English*. Monograph 4. Hyderabad, India: Central Yay.
- Barbara F. (2001). *Ethnologue: languages of the world*. 14th Edition. SIL International.
- Başkan, Ö. (1967). *Lengüistik Metodu*. İstanbul: Çağlayan Yay.
- Cyristal., D. (1992). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (2. baskı). Oxford: Blackwell Yay.
- Demircan., Ö. (1975). Türk Dilinde Ek Vurgusu. *TD294, TDK*, Ankara, 196-200.
- Demircan., Ö. (1979). Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni, Türkiye Türkçesinde Sesler. *TDK*, Ankara.
- Demircan., Ö. (1980). Türkçe Ezgilemeye Giriş. *TDAY Belleten*, Ankara, 72-77.
- Demircan., Ö. (1996). *Türkçenin Seseşizimi*. İstanbul: Der yay.
- Dyruđ, L. O. (2001). *Hindi-Urdu: Stress Accent or Non-Stress Accent*. Doktora Tezi. University of North Dakota.
- Ergenç., İ. (2002). *Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü*. Multilingual Yay.
- Ergenç., İ. (1989). *Türkiye Türkçesinin Görevsel Sesbilimi*, Ankara: Engin Yay.
- Grimes, B. F. (2001). *Global language viability. Endangered Languages of the Pacific Rim, Lectures on Endangered Languages*, 2, 45-61.
- Gussenhoven, C. (2004). *The phonology of tone and intonation*, Cambridge: Cambridge University Yay.
- Hayes, B. (1989). *Compensatory lengthening in moraic phonology*. *Linguistic Inquiry*, 20.253-306.
- Hayes, B. (1995). *Metrical Stress Theory: Principles and Case Studies*. Chicago, University of Chicago Yay.
- Hussain, Sarmad, (1997). *Phonetic correlates of lexical stress in Hindi-Urdu*. Northwestern University, Illinois.
- Hyman, L. (1985). *A theory of phonological weight*. Dordrecht: Foris.
- Jain, B. D. (1927). *Stress-accent in Indo-Aryan*. London: Bulletin of the School of Oriental Studies. 4: 315-323.
- Kachru, Y. (1980). *Aspects of Hindi grammar*. South Asia Books.
- Kapoor, K. (2007). *Akshara in Indian Thought*. P.G. Patel, P. Pandey ve D. Rajgor (Eds.) içinde, *The Indic scripts: Palaeographic and linguistic perspectives*, (syf. 1-8). New Delhi: DK Printworld.
- Kelkar, Ashok R. (1968). *Studies in Hindi-Urdu I: Introduction and Word Phonology*. Poona: Deccan College Institute of English.
- Kim, H.J. ve Perlman, A. (2010). *Acoustic Cues to Lexical Stress in Spastic Dysarthria*, *Speech Prosody, 5th Speech Prosody Conference*. Chicago, ABD.
- Koul., O. N. (2008). *Modern Hindi Grammar*. Dunwoody Press, 978-1-931546-06-5.
- Levin, J. (1985). *A Metrical Theory of Syllabicity*. Doktora Tezi. MIT.
- Maddieson, I. & Gandour, J. (1976). Vowel length before aspirated consonants. *UCLA working papers in phonetics* 31: 47-52.
- Masica, C. P. (1991). *The Indo-Aryan Languages*. Cambridge University Press, Great Britain.
- Mehrotra, R. C. (1965). Stress in Hindi. *Indian Linguistics* 26, 96-105.

- Nair, R. (2001). *Acoustic correlates of lexical stress in Hindi*. In A. Abbi, R. Gupta, and A. Kidwai, eds., *Linguistic Structure and Language Dynamics in South Asia — papers from the proceedings of SALA XVIII roundtable*.
- Ohala, M. (1986). *A search for the phonetic correlates of Hindi stress*. *South Asian languages: structure, convergence, and diglossia*, ed. by Bh. Krishnamurti, C. Masica, and A. Sinha, 81-92. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Ohala, M. (1994). Hindi. *Journal of the International Phonetic Association*, 24(01), 35-38.
- Pandey, P. (2007). *Phonology–orthography interface in Devanāgarī for Hindi*. *Written Language & Literacy*, 10(2), 139-156.
- Prince, A., Smolensky, P. (1993). *Optimality Theory: Constraint Interaction in Generative Grammar*. Cambridge, MA: MIT Yay.
- Trofimov, M., Daniel J. (1923). *The Pronunciation of Russian*. Cambridge: Cambridge University Press.
- van Der Hulst, H. (2014). *Word Stress*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vardar, B. (1982). *Dilbilimin temel kavram ve ilkeleri* (No. 492). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vardar, B. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. 2. Basım. İstanbul: ABC Yayınevi.

EXTENDED ABSTRACT

Hindi is the official language of India (along with English) and is also referred to as *Rasthrabhasha* "national language" in many sources. The vast majority of its vocabulary come from various languages such as Sanskrit and Prakrit. Hindi is one of the Indo-Iranian (Indo-Aryan) languages of a subset of the Indo-European language family and is the fourth most widely spoken language in the world today with about 500 million native speakers and about 200 million second language speakers (Grimes, 2001). Especially the usage of two different official languages has brought the purpose of some linguistic studies into a different dimension. Most publications in linguistics literature consist of comparative analyses of Hindi and English. As it is suggested that the usage of these two languages concentrically in everyday life mostly cause to intelligibility problems among speakers, it is predicted that revealing the similarities and contradictions of Hindi and English especially in the prosodic structure is important to prevent intelligibility problems during communication process. In this review article, for the first time in Turkish linguistics literature, suprasegmental phonemes, word stress, duration, juncture, intonation and focus phonemes have been discussed comparatively in Hindi and Turkish. Thus, it has been aimed to describe how the conditions of the suprasegmental phonemes function as a prosodeme vary among languages. Within the framework of observations, the possible reasons of the similarities and differences in the sequences of both languages are discussed.

Universally, the functioning of each language system is composed of some specific sequences. As one of these regulations, prosodic structure, a phonological component, includes supra-aural facts above segmental phonemes. Although the suprasegmental phonemes, which can functionally be semantically distinctive, appear in every language, they may not exhibit a contrastive relationship in each language as a result of varying structures of languages and thus they may not function as a prosodeme as well. For instance, word stress does not function as meaning distinctive in languages like French, Hungarian and Finnish, it can function as meaning distinctive in languages like Turkish, Italian, Spanish and English and thus have a prosodeme feature in these languages.

Suprasegmental phonemes exist in every language, however they may not function as meaning distinctive in every language. Observations have showed that this is the case for the word stress system in Hindi language whereas for Turkish, word stress has a very strong function as a meaning distinctive. It has been predicted that such a contrastive fact is the result of varying structures of Hindi and Turkish. Word stress in Turkish, an agglutinative language, is highly unpredictable and is assigned based on various operational principles such as the specific conditions of morphemes does allow the stress on it. On the other hand, it has been debated for so long that word stress does not exist in Hindi as its weak functions, however with the increasing studies concerning moraic system, it has been subsequently accepted that word stress in Hindi does exist, highly predictable and is assigned based on syllable weight though it is still not functioning as meaning distinctive. From this point of view, the word stress significantly varies from Turkish to Hindi. Another comparative observation of Turkish and Hindi is that the duration is also different in two languages. It is observed that such distinction may be caused by the difference of segmental phonemes of Hindi and Turkish. Since vowels in Turkish have not variations as long and short, duration does not function as a prosodeme in Turkish whereas in Hindi there are both long and short vowels and duration of vowel production has a strong prosodeme function as a meaning distinctive. In this sense, it is predicted that conditions of being a prosodeme function of word stress and duration of the vowels are highly sensitive to the structural differences between two languages. On the other hand, it has been observed that at phrasal levels of prosodic regulations, juncture, intonation and focus structures are similar among two languages. In both languages, it has been observed that juncture phoneme has a strong function preventing the ambiguities stem from enclisis of sounds between two words. Further, the most basic three intonation patterns, which are thought to be universally in all

languages, are also similar in appearance in Turkish and Hindi. In this sense, it seems that intonation pattern in only the yes / no questions are differentiate among two languages. Finally, it has been observed that focus (topicalisation in syntax) is assigned very similarly in both Hindi and Turkish. It has been predicted that, in both languages, the opportunity of localisation the focus prior to verb in a sentence may be a result of both are SOV language. In this review article, additionally, it has been observed that Hindi and Turkish quiet differentiate based on length, nasalisation and aspiration of consonant and vowels. Such features are discussed with examples as well.

Suprasegmental phonemes are not limited to word stress, juncture, duration, intonation, and focus which are roughly discussed comparatively in Turkish and in Hindi in this paper. However, due to limited resources relating to prosodic system of Hindi in particular, other prosodic features were not included in the scope of this paper and inferences do not go far from the foresight at present.